

УДК 821.161.2“18”-343:39(477):140.8

УКРАЇНЬСЬКА ЕТІОЛОГІЧНА ЛЕГЕНДА НА СТОРІНКАХ ЧАСОПИСУ “ЖИТЄ І СЛОВО”

Марія Качмар

*Інститут народознавства НАН України, відділ фольклористики
Проспект Свободи, 15, Львів 79000, Україна
Тел.: (+30832) 297-01-56, E-mail: ina@mail.lviv.ua.*

Часопис “Житє і слово” – перше видання українською мовою в Галичині, де значна увага була приділена фольклору загалом та етіологічним легендам зокрема. У статті проаналізовано тематичний та сюжетно-мотивний фонд етіологічних легенд зі сторінок видання у загальноукраїнському контексті, наведено паралелі зі збірників П. Чубинського, М. Драгоманова, В. Гнатюка, вказано на своєрідні та загальнонаціональні риси цих текстів.

Ключові слова: етіологічна легенда, мотив, міфологія, створення світу, своєрідність, загальнонаціональний характер, тематичний цикл.

Народнопрозова творчість українців як цінне джерело народних уявлень та поглядів на світ, природу, родинне та громадське життя людей, історію, стала об’єктом зацікавлення багатьох фольклористів ще в першій половині XIX ст. Одними із перших питаннями збирання, опрацювання та дослідження творів народної прози займалися члени “Руської трійці” на західноукраїнських землях, П. Куліш, М. Драгоманов на Великій Україні. Яскраво новий період в розвитку вітчизняної фольклористики, науки загалом, розпочався із заснуванням у Львові у 1873 р. Літературного товариства імені Шевченка, яке у 1892 р. було реорганізовано в Наукове товариство імені Шевченка – установу загальноукраїнського масштабу. Із зростанням інтересу до вивчення усіх аспектів народного життя, активізувалася й робота зі збирання та дослідження зразків фольклорної прози українців. Значну увагу було звернено й на легенду не лише як на твір християнсько-релігійного змісту, але й як на джерело світоглядних уявлень нашого народу та виразник його національної самобутності. Велика роль в активізації записування, видання та дослідження народних легенд загалом, та етіологічних зокрема, належить Іванові Франкові, великому світочеві європейської культури. У Програмі до збирання відомостей про українсько-руський край, активну участь у складенні якої брав Іван Франко, значне місце мали посісти легенди про початок чи створення світу, розмноження людей, повір’я про небо і сонце, місяць і зорі, погляди на сили природи, рослинний та тваринний світ [13, с. 7]. Прагнучи видати збірку народних легенд, Іван Франко і Володимир Гнатюк звертаються до усієї свідомої української інтелігенції в Галичині з проханням записувати і присилати зразки цього жанру, звернувши особливу увагу на оповідання про створення світу, про бунт ангелів, про гріх Адама, про Адамову смерть, про потопу світа і на низку оповідань на тему: “відки взялося се або те?” [16, с.176]. Однак ми значно примен-

шимо роль Івана Франка у розвої збирання та видання текстів етіологічних легенд, звівши її до “простих закликів та прохань”. Дослідник, усвідомлюючи унікальність цих творів як скарбів світоглядних, дуже часто давніх, уявлень українців, сам активно фіксував зразки етіологічних легенд та друкував їх разом із записами багатьох інших збирачів на сторінках часопису “Житє і слово”, першого фольклорного органу українською мовою, у рубриці “Із уст народа”.

Хотілося б детальніше зупинитися на аналізі цих текстів етіологічних легенд у контексті легендарного матеріалу зі збірників П. Чубинського, М. Драгоманова, В. Гнатюка та В. Шухевича, оскільки це дасть змогу прослідкувати загальноукраїнську традицію та виділити специфіку легенд, які видав Іван Франко у “Житі і слові”.

У чотирьох томах збірника представлено дев’ятнадцять текстів українських етіологічних легенд у записах О. Франко (“Початок і кінець світа”), В. Охримовича (“Відки взялися кози”), А. Краліцького (“Відки взялася жаба”), безіменного записувача (“О Адамі і Єві”, “Грім – то війна між Богом і дідьком”, “Чому жиди не їдять свинини”, “Відки взяли ся медвідь і зозуля”). Фіксації семи творів належать самому І. Франкові, а саме: “Відки взяли ся пчолы”, “О сотворенню смереки, вовка і вільхи”, “О потопі і однорозі”, “Відки взяли ся воші і блохи”, “Супірка Бога з чортом при творенню світа”, “Чому каня дощу просить”, “Ще дещо про Христові муки”.

Варто зазначити, що на сторінках видання представлені твори різноманітної тематики: від легенд про створення світу, появу перших людей до легенд про походження окремих предметів та явищ природи і суспільного життя.

Цікавою і оригінальною є легенда про створення і кінець світу [7, т. 1, с. 144–146]. Першоактом творення світу в творах цієї тематики є поява землі (суші) із першоматерії. Етіологічні легенди з усієї території України вказують на воду як першостихію всього сушого, яка існувала задовго до створення світу [3, т. 1, с. 3; 17, с. 7]. Не є винятком і легенда із “Житя і слова”: “Сперед віку не було нічого, тільки тьма і вода” [7, т. 1, с. 144]. На нашу думку, уявлення про воду як першостихію, хоча і відомі в багатьох народів світу, є відображенням язичницьких поглядів слов’ян на цю природну силу як на стихію, з якої постав світ. Наші предки-язичники поклонялися воді, населяючи її різноманітними божествами – морянами, водяниками, русалками [1, с. 8].

Проте для створення світу, за народними уявленнями недостатньо лише існування першостихії (води). За словами М. Костомарова, в усіх релігіях світу лише шляхом плодотворного дотику до води (жіночої істоти) істоти чоловічої виникли всі речі [8, с. 217]. Такий принцип знайшов своє відображення й у біблійній історії створення світу, де лише після Божих слів та веління почала оживати матерія. В українських колядках про створення світу пісок із дна моря виносять птахи-деміурги, етіологічна ж легенда наділяє Господа Бога функцією творити світ. Проте дуже часто Йому потрібен помічник: Сатанаїл, Шатана, Біда, Ірод-чорт, Арідник, диявол. Історія появи Сатанаїла передує акту появи землі. Найпоширенішою є версія появи нечистого із піни (шуму) на воді за велінням Божим [17, с. 7; 3, т. 1, с. 8; 15, с. 143]. Оригінальною у цьому плані є легенда із “Житя і слова”, оскільки вона не подає розповіді про історію появи Божого помічника, а водночас антагоніста, а лише констатує той факт, що перед створенням світу Отець

предвічний був на небі і диявол, як ангел, був з ним. В українській традиції відомі варіанти легенд про предвічне існування двох творчих сил, які є рівнозначними і рівноцінними, що існували здавна [17, с. 1; 3, т. 1, с. 217, с. 14]. Це, на нашу думку, архаїчніші за походженням твори. Однак легенда, яку записала Ольга Франко, зазнала сильного впливу християнського вчення, оскільки диявол є уже ангелом, який перебуває разом з Богом на небі і якого Господь згодом скине звідти.

Наступним цікавим епізодом легенди є пірнання нечистого по землю на дно моря тричі та його небажання брати необхідний матеріал для створення землі в ім'я Боже. Цей мотив присутній здебільшого у всіх легендах цієї тематики [17, с. 1, с. 7; 3, т. 1, с. 3, с. 5, с. 14; 15, с. 143; 11, с. 91.]. В. Євсюков вказує на міфологічний характер мотиву винесення (вичленування) землі із первозданних вод [5, с. 29], про що свідчить його загальносвітове розповсюдження від північно-американських земель (в індіанців чіпеварі великий дух Виска наказав бобріві опуститися під воду і принести із дна моря трохи землі на поверхню [2, с. 84]) до народів Європи і Далекого Сходу.

Мотив пірнання під воду на дно моря присутній і в українських колядках про створення світу, згодом він своєрідно трансформувався в етіологічних легендах про появу світу.

Заслуговує на увагу й те, що дияволу лише за третім разом, промовивши “Во ім'я Боже”, вдалося винести потрібний матеріал на поверхню [7, т. 1, с. 144; 3, т. 1, с. 5, 9; 11, с. 20; 15, с. 143, 17, с. 2]. Важливими тут є кілька моментів. По-перше, непослух диявола Богові і зародження їхнього суперництва. По-друге, те, що диявол виніс землю лише в ім'я Боже, є втіленням давніх уявлень про ідентичність і тотожність імені когось із його духом, силою. Знаючи ім'я Господа автоматично пізнаєш Його силу, тому, на думку М. Ласло-Куцюк, черпати намул із дна моря для створення землі можна було тільки іменем Божим, оскільки лише бог-деміург мав силу створити світ [9, с. 31].

Легенда із Болехова є фактично єдиним відомим твором із західноукраїнських земель, яка оповідає про те, що Бог жменьку землі, яку диявол дістав із дна моря, засіяв: “кинув на штири части і тогди вже стала земля рости” [7, т. 1, с. 144]. Здебільшого такі версії способу творення землі поширені на Наддніпрянській Україні, Поділлі, Центральному Поліссі [11, с. 90; 15, с. 143], які є придатними для землеробської справи і де вона є віковичним і основним заняттям населення. На Західній Україні в основному побутують інші народні інтерпретації способу творення землі: Всевишній ліпить її у формі паляниці на Гуцульщині [3, т. 1, с. 3; т. 2, с. 220; 17, с. 2] або благословляє землю, дмухає на неї чи кидає її на воду [3, т. 1, с. 5, с. 9, с. 14] в інших регіонах. Наявні навіть такі легенди, які не вказують на спосіб творення землі, а просто констатують такий факт [3, т. 2, с. 21; 15, с. 142].

У загальноукраїнській традиції подає легенда інформацію про невеликий розмір створеної землі: “її було тільки, що міг лягти їден чоловік” [7, т. 1, с. 144] та її ріст в результаті діяльності диявола: земля росла у той бік, куди диявол ніс сплячого Бога, щоб кинути у воду [7, т. 1, с. 144]. Такі уявлення про невеликий розмір, зазначає В. Сокіл, виходили із звичного етнографічного середовища народу, оскільки існувала віра, що земля колись росла [14, с. 29], вона, як рослина,

збільшувалась у своєму об’ємі [10, с. 12]. Версія про ріст землі як результат діяльності нечистого, який хоче втопити Бога і заволодіти світом поширена в багатьох варіантах на усій території України: Біда носила сплячого Бога [3, т. 2, с. 217], Аридник котив Святого [17, с. 2], Сатанаїл і злі ангели носили Бога і добрих ангелів, щоб втопити [15, с. 144]. На думку М. Грушевського в цьому епізоді поєднані два мотиви: нечистий користає зі сну Бога, щоб його позбутись, але тим тільки приводить до збільшення землі, Бог користає зі сну Сатани, щоб довести землю до ладу [4, с. 65].

Оригінальним у творі є трактування причин походження і появи природних явищ: бурі і граду, грому і блискавки. Легенда оповідає, що чорт, розізлившись на Бога, хотів землю спустошити, згубити: справляв бурю, град, бив громами, блискавицями, заливав водами [7, т. 1, с. 145]. Дотичними до цього варіанту, який розглядає грім і блискавку як такі, що належать нечистому, є кілька творів з різних регіонів України: за бойківською легендою, Сатанаїл є творцем такої колісниці, що гримить, а Михаїл забирає її у нього [3, с. 5], за версією з Херсонщини, чорт володів громами, а Бог – небом, та Всевишній забрав їх у нього, бо нечистий шкодив людям [4, с. 85]. Подібне зустрічаємо й у буковинській легенді [4, с. 85]. Отже, грім і блискавка, завдаючи шкоди людям, могли перебувати, за народними уявленнями, тільки у руках чорта і бути його творінням, проте тільки Бог зможе знайти їм правильне застосування.

Найпоширенішою у різних інтерпретаціях є версія, за якою грім і блискавка виникають внаслідок боротьби Бога з дияволом: Господь кличе на допомогу Іллю, який громом і блискавкою побив усе Сатанаїлове військо, а його загнав у пекло [3, т. 1, с. 16, т. 2, с. 219; 17, с. 9–10]. Цей варіант надзвичайно продуктивний і має багато модифікацій. Прикладами такої модифікації є легенди “Грім – то війна між Богом і дідьком” та “Про грім і блискавку” на сторінках “Житя і слова”: святий Михаїд у чорта стріляє, тому гримить і блискає” [7, т. 1, с. 180; т. 3, с. 218]. Поширені твори, де замість Іллі чи Михаїла, суб’єктами є Юрій і Гавриїл [15, с. 20], апостол Петро [11, с. 42] чи святі ангели [15, с. 21]. Своєрідним є початок легенди із Волині: “Чи знаєте, що то гримить і яким способом Перун б’є?” [7, т. 3, с. 218], який заховав у собі давні язичницькі вірування наших предків про Перуна – божество-покровителя грому і блискавки. Цей твір і варіант із Лемківщини, за яким Бог створив для війни з Сатанаїлом Перуна (того, що гримить) [3, т. 1, с. 17], дає змогу зробити припущення, що образ Іллі, Михаїла чи іншого християнського святого увібрав у себе всі риси Перуна і замінив, витіснив його, образ язичницького божества зустрічається у поодиноких творах.

Цінним і оригінальним є запис легенди про створення світу ще й тому, що він містить відомості про появу таких природних явищ, як град і буря. Легенда трактує їх як результат діяльності нечистого [7, т. 1, с. 144]. Головну роль у появі граду відводять чортові й поодинокі записи з Наддніпрянщини: нечистий рубає лід і кидає його на землю [15, с. 28], та Закарпаття: чорнокнижники пускають град із небес [6, с. 148]. У цих творах своєрідно трансформувалися народні уявлення про первісних лихих істот, які живуть на небесах і посилають на землю град. Варіант із Болехова чітко вказує на причину появи цих явищ – чорт хоче

згубити землю, яку створив Господь. Появу бурі внаслідок втечі Аридика-Триюди із пекла розглядає легенда із Гуцульщини [17, с. 6–7].

Яскравими прикладами поєднання релігійного трактування появи людини на землі, її життя у раю, перший гріх та початки землеробської справи, і народних уявлень та інтерпретацій є легенди “О Адамі і Єві” [7, т. 2, с. 179] та “Чому у жінок довге волосся” [7, т. 3, с. 373]. Цікавим моментом є те, що обидва варіанти подають історію появи жінки у два етапи на відміну від усіх інших легенд цієї тематики. За версією із Волині, Бог зліпив Адама і Єву із глини [7, т. 2, с. 179]. Отже, жінка була створена одночасно з чоловіком із глини. Наступним унікальним моментом є саме гріхопадіння. Легенда оповідає, що Адам із Євою без Божого дозволу зчужоложили, що Бог їм не наказував їсти яблуко – то дітям тільки так ся каже [7, т. 2, с. 179]. Цей варіант є наочним прикладом втілення народних морально-етичних ідеалів: людям важко було усвідомити, на нашу думку, чому саме за яблуко Господь виганяє перших людей із раю, адже існують набагато важчі гріхи, серед яких “зчужоложення” без благословення Божого та дозволу громади: “вни вінец не дотримали” [17, с. 5]. Доказом цього може бути існування таких версій легенд і активне їх побутування у наш час. Авторіві вдалося записати схожі варіанти на Бойківщині: Бог вигнав Адама і Єву з раю, “бо Ева показала нагість свою і Адам то ввидів, пішли в кущі і зробили свою справу”, “бо вони согрішили, бо зчужоложили, а Бог їм не дозволив. А типерка кажут, шо вони яблуко зіли, бо не будут опублічувати” (особ. архів автора).

Далі легенда подає інформацію про вигнання Адама з раю та початок землеробства. Важка праця на землі – покарання за вчинений гріх: Бог дає Адамові рискаль і мотику, щоб ішов заробляти собі на хліб. Цей мотив походження землеробства після гріхопадіння людей з деякими видозмінами відомий на всій території України [17, с. 5; 3, т. 1, с. 7, с. 10, с. 21; 11, с. 92; 15, с. 147]. Важку щоденну працю на землі народ трактує лише як кару Божу за вчинений гріх. Проте Господь, як милосердний і добрий до людей, не може їх покинути напризволяще. Доказом цього є народне трактування появи своєрідної традиції перед початком кожної роботи промовляти: “Боже, помагай!”: Адам, що копне, а нема результату. Ангел радить йому перед початком роботи попросити допомоги у Господа [7, т. 2, с. 179; 3, т. 2, с. 21; 17, с. 5].

Цікавим залишається той факт, що Єву Бог не виганяє з раю, а перетворює її на іву (вербу). Мотив метаморфози давнього походження, він пов’язаний із віруваннями давніх людей у те, що все у природі живе, все має свою душу. Дотичним і пов’язаним із цим твором є гуцульський варіант легенди про появу жінки: Бог поклав галузку верби біля сплячого Адама і з неї сотворив Єву [ш.с. 5]. хотілося б звернути також увагу на дві легенди із Великої України. Одна не тільки оповідає про творення жінки у два етапи, але пояснює її походження із рожі [15, с. 145–146]. Можемо зробити припущення, що ці версії містять давні уявлення про світ природи як одухотворений і живий, хоча вони є поодинокими. За версією із Наддніпрянщини, Бог спочатку ліпить Єву із пшеничного тіста, але її з’їдає собака [15, с. 145]. Ці легенди об’єднує те, що Всевишній творить жінку в дві спроби, перша найчастіше є невдалою з різних причин, а друга релігійного походження про появу жінки із ребра чоловіка, яка є найпоширенішою, закінчується

успіхом. Отже, ці поодинокі варіанти, на нашу думку, донесли до нас у видозміненій формі народні уявлення про походження жінки, набагато давнішого походження, ніж християнські нашарування.

Легенда, яка пояснює, чому у жінок довге волосся [7, т. 3, с. 373], пронизана наскрізь добродушним народним гумором. Він проявляється не лише у тому, що собака з'їв ребро, з якого Бог мав створити жінку, і Всевишній використав для цього собачий хвіст, але й зображенні самого Господа: коли Адам заснув Пан Біг підсунувся до нього на пальцях, потім почав дірку в грудях залатувати, Пан Біг потягнув собаку за хвіст і він залишився у Його руках [7, т. 3, с. 373]. Варто зазначити, що добродушний народний гумор, особливо у змалюванні образів Бога і чорта, є характерною рисою українських етіологічних легенд різних тематичних пластів. Дуже часто Господь і нечистий зображені як люди, поводяться, як вони, мають такі ж риси, ходять по землі.

По-своєму пояснює народна уява й появу людства на землі від Адама і Єви. Як відомо, біблійна історія оповідає про двох синів Каїна та Авеля, а згодом і про третього. Звичайно, важко зрозуміти, як почало множитися людство без жінок. Саме тому поширеною є народна оповідка про синів і дочок Адама: в одному варіанті було сім синів і вісім дочок [7, т. 2, с. 179], за іншою версією – 12 синів і 13 дочок [7, т. 4, с. 96]. Ці легенди подають не лише пояснення походження людства на землі, але й намагаються з'ясувати, звідки виникли такі соціальні аномалії, як завитки та копилиці [7, т. 4, с. 96] і світові дівчата, що пари не мають [7, т. 4, с. 179].

До легенд про походження явищ суспільно-культурного життя слід віднести такі твори: “Звідки взявся вогонь у кремені” [7, т. 3, с. 217] та “Чому руські свята найпізніші” [7, т. 3, с. 51]. Нечисленні варіанти цих творів побутують здебільшого на західноукраїнських землях. Це і дивно, оскільки, живучи постійно серед поляків, німців, євреїв, українців не могло не цікавити, чому ми святкуємо не з усіма, а в інший час. Своєрідно по-гумористичному народ дав своє трактування цьому культурному явищу. Наприклад, жид, поляк і українець роззувалися на швидкість перед Богом [7, т. 3, с. 51] або чоловік, якого люди послали до Бога дізнатися, коли ж мають святкувати, пив-гуляв і спізвився на два тижні [3, т. 2, с. 209].

Найчисельнішою тематичною групою етіологічних легенд на сторінках “Життя і слова” є твори про походження окремих об'єктів чи явищ флори і фауни. Варто зазначити, що переважна більшість цих творів є загальнонаціональним надбанням і у різних варіантах та версіях поширена на усій території України. Детальніше зупинимося на тих, які мають певні регіональні відмінності або ж побутують здебільшого на певних територіях.

Оригінальною є легенда про створення смереки, вовка і вільхи. Хотілося б одразу зазначити, що у такому вигляді вона відома лише в одному варіанті, в одній фіксації. Її записав Іван Франко у Нагуєвичах від своєї матері. Легенда оповідає, що спочатку Бог створив смереку, не було гарнішого дерева за неї, але прийшов чорт і понабивав у неї цвяхи [7, т. 2, с. 181]. Схожою є версія із Гуцульщини про причини появи сучків у смереки [3, т. 1, с. 4]. Що ж до появи вовка та почервоніння вільхи, то уривок цієї легенди, але вже як самостійний твір, відомий на усій території України в різних інтерпретаціях [3, т. 1, с. 25; 12, с. 25; 15,

с. 52]. Легенди ж про створення смереки побутують здебільшого на західноукраїнських землях.

Своєрідними надбаннями західноукраїнської фольклорної традиції є також твори про походження бджіл, жаби, оригінальними є народні інтерпретації появи ведмедя, зозулі, вошей і бліх.

Так, легенди про виникнення ведмедя із чоловіка відомі в багатьох регіонах. Найчастіше основними героями є Господь Бог (Ісус Христос та апостол Петро) і мірошник (мельник), які намагаються налякати Бога [3, т. 1, с. 69; 11, с. 6; 15, с. 51; 12, с. 24]. В легенді із “Житя і слова” у ведмедя перетворюється сьондзів син [7, т. 2, с. 183]. Безумовно в основі легенди – мотив метаморфози давнього походження та пізніші християнські нашарування – Господь перетворює людину на звіра через не пошанування Бога і бажання Йому нашкодити чи посміятися з Нього.

Схожий принцип використано й у легенді про появу зозулі із пани, яка хотіла налякати Ісуса [7, т. 2, с. 183]. Усі українські легенди про зозулю трактують її появу із дівчини внаслідок різноманітних обставин: мати чи батько проклинають свою дочку і вона стає зозулею [3, т. 1, с. 117; 12, с. 38; 17, с. 265], в неї перетворюється жінка, яка вбила свого чоловіка [11, с. 8; 17, с. 264]. Отже, в українських легендах про походження зозулі слід звернути увагу на два моменти. По-перше, це перетворення жінки у птаха, що безумовно пов’язано із давніми уявленнями про тварин-першопредків людей. По-друге, така метаморфоза відбувається в результаті покарання за гріх чи порушення певних усталених суспільних норм – бажання настрашити Бога, вбивство чоловіка чи прокляття батьків.

Легенда про походження бліх і вошей також заховала у собі кілька стародавніх реліквій. Появу цих комах твір відносить ще до часів перед потопом, коли чоловіки рибалили і полювали, а жінки сиділи вдома [7, т. 2, с. 185]. Отже, у легенді є згадка про основні заняття давніх людей: рибальство та полювання, та патріархальний устрій життя. Ця легенда відома ще у кількох варіантах, однак вони пізнішого походження: баба не мала, що робити у неділю та святки [3, т. 2, с. 225; 17, с. 373].

Етіологічні легенди про походження табаки і тютюну від чорта, який хотів, щоб плакали за його покійною матір’ю, та Господа, який прагнув, щоб на чортову матір плювали, відомі на усій території України [3, т. 2, с. 72; 11, с. 13]. Однак варіант із Самбірщини [7, т. 3, с. 374], на нашу думку, є найповнішим, наповненим народним колоритом, звичаями. Він у яскравій формі містить згадки про такі етапи поховального обряду, як відспівування священиками, поминки, поминальна їжа на столах: чорт їх приймає, чим може: і горілкою, і калачами, і свининою [7, т. 3, с. 373]. В основі ж твору – народні уявлення про те, що все, що шкодить людині (табака), походить від нечистого, а що не завдає шкоди – від Бога.

Розглянувши тексти українських етіологічних легенд на сторінках часопису “Житє і слово”, навівши паралелі з інших збірників та порівнявши ці твори, можемо зробити висновок, що легенди із рубрики “Із уст народа” – цінний та якісний матеріал, який необхідно використовувати для ґрунтовнішого вивчення етіологічної легенди. Серед дев’ятнадцяти творів є кілька оригінальних (легенди про жабу, пчоли, про створення смереки, вільхи і вовка, походження жінки із

собачого хвоста, перетворення Єви у вербу). Твори про походження кіз, свині, “табака і тютюну”, “медведя” мають певні регіональні особливості. Надзвичайно цінною є легенда про створення і кінець світу, яка єдина із західноукраїнських земель вказує на аграрний процес засівання як спосіб творення землі, своєрідно трактує походження бурі, граду, грому і блискавки. Публікації етіологічних легенд на сторінках “Житя і слова” є своєрідним початком видання цього жанрового різновиду легенди, який згодом переросте у двотомне монументальне видання “Галицько-руських легенд” В. Гнатюка (Львів, 1902).

1. *Боровский Я.* Мифологический мир древних киевлян. К., 1982. 103 с.
2. *Булашев Г.* Український народ у своїх легендах, релігійних поглядах та віруваннях. К., 1992. 414 с.
3. Галицько-руські народні легенди. Т. 1 / Зібрав В. Гнатюк // Етнографічний збірник. Львів, 1902. Т. 12. XI, 215 с.; т. 13. IV, 287 с.
4. *Грушевський М.* Історія української літератури в 6 т. 9 кн. К., 1994. Т. 4, кн. 2. С. 34–95.
5. *Евсюков В.* Мифы о Вселенной. Новосибирск, 1988. 176 с.
6. Етнографічні матеріали з Угорської Русі. Т. 1 / Зібрав В. Гнатюк // Етнографічний збірник. Львів, 1897. Т. 3. 236 с.
7. Житє і слово. 1894. Т. 1. С. 144–146; Т. 2. С. 179–188; 1895. Т. 3. С. 51; С. 217–219; С. 373–374; Т. 4. С. 96–97.
8. *Костомаров М.* Славянская мифология // Костомаров М. Вибрані праці з літературознавства та фольклористики. К., 1994. С. 201–252.
9. *Ласло-Куцюк М.* Вогонь і слово: Космогонічний міф на Україні. Бухарест, 1992. 257 с.
10. *Лисюк Н.* Поняття архетипу в народній культурі // Часопис “Дух і література”. № 7–8.
11. Малорусские народные предания / Свод М. Драгоманова. К., 1876. 434 с.
12. Матеріали до гуцульської демонології / Зап. у Зелениці Антін Онищук // Матеріали до української етнології. Львів, 1909. Т. 11. С. 1–139.
13. Програма до збирання відомостей про українсько-руський край і нарід, уложена членами Наукового товариства імені Шевченка // Етнографічний збірник. Львів, 1895. Т. 1. С. 1–16.
14. *Сокол В.* Народні легенди та перекази українців Карпат. К., 1995. 157 с.
15. Труды этнографическо-статистической экспедиции в Западно-Русский край, снаряженной императорским Русским географическим обществом. Юго-Западный отдел. Материалы и исследования, собранные д. чл. П.П. Чубинским. Спб, 1872. Т. 1. XXX, 466 с.
16. *Франко І, Гнатюк В.* В справі збирання народних легенд // Літературно-науковий вістник. Львів, 1899. Т. 8, Кн. 12. С. 176–178.
17. *Шухевич В.* Гуцульщина. Т. 1 // Матеріали до українсько-руської етнології. Львів, 1899. Т. 2. 144 с.; *Шухевич В.* Гуцульщина. Т. 4 // Матеріали до українсько-руської етнології. Львів, 1905. Т. 7. 272 с.; *Шухевич В.* Гуцульщина. Т. 5 // Матеріали до українсько-руської етнології. Львів, 1908. Т. 8. 300 с.

**UKRAINIAN AETHIOLOGICAL LEGEND
ON THE PAGES OF THE PERIODICAL “LIFE AND WORD”**

Maria Kachmar

*The Institute of Area Studies at the National Academy of Sciences of Ukraine
the Folklore Department 15 Svobody AV., Lviv 79000, Ukraine
tel.: (+30832) 297-01-56, E-mail: ina@mail.lviv.ua.*

The periodical “Life and word” was the first publication in Ukrainian, where especial attention was paid to folklore and aethiological legend among their number. The principal fund of plots and motives and theme’s stock have been analyzed in nation-wide context in this article. The author has given the parallels from corpuses of P. Chubynsky, M. Dragomanov, V. Gnatjuk and pointed at original and nation-wide features of texts from “Life and word”.

Key words: aethiological legend, motive, mythology, creation of the word, original, nation-wide context, theme’s circle.

**УКРАИНСКАЯ ЭТИОЛОГИЧЕСКАЯ ЛЕГЕНДА
НА СТРАНИЦАХ ЖУРНАЛА “ЖЫТЕ И СЛОВО” (“ЖИЗНЬ И СЛОВО”)**

Мария Качмар

*Институт народоведения НАН Украины
отдел фольклористики, Проспект Свободы, 15, Львов 79000, Украина
тел.: (+30832) 297-01-56, E-mail: ina@mail.lviv.ua.*

Журнал “Жыте и слово” – первое издание на украинском языке в Галичине, где значительное внимание было уделено фольклору в целом и этиологическим легендам в частности. В статье проанализирован тематический и сюжетно-мотивный фонд этиологических легенд из страниц издания в общеукраинском контексте, приведены параллели из сборников П. Чубинского, М. Драгоманова, В. Гнатюка, указано на своеобразные и общенациональные черты этих текстов.

Ключевые слова: этиологическая легенда, мотив, мифология, сотворение мира, своеобразие, общенациональный характер, тематический цикл.

Стаття надійшла до редколегії 04.01.2009
Прийнята до друку 20.10.2009